

També han fet història

¿El teixit social manresà té persones significatives, sovint massa oblidades. La nòmina és llarga i diversa. En la història recent de tots els pobles i ciutats ¿també a Manresa i al Bages? hi ha persones que han estat significatives en el desenvolupament cultural, dins i fora de l'àmbit local, i que sovint resten oblidades en la desmemòria col·lectiva.

Il·lustració: Jaume Gubianas.

En aquest reportatge farem memòria d'activistes culturals i artistes pertanyents a diverses generacions, alguns dels quals encara es mantenen en actiu, si bé viuen allunyats, mentre altres ja no es troben entre nosaltres. Conscients que la nòmina d'oblidats és llarga i diversa, en

aquesta ocasió hem centrat l'atenció en l'àmbit cultural, i més concretament en sis cròniques personals, que hem recreat a partir de la seva pròpia veu, quan ha estat possible, o bé per mitjà del testimoniatge de familiars i amics.

Lluís Mas Pons, supervivent teatral en la grisa postguerra

Caricatura de Lluís Mas Pons, feta pel seu fill Ignasi, el 1952.

Si no hagués estat perquè l'any 2006 l'Ajuntament de Manresa va retre un homenatge públic a Lluís Mas Pons, nascut el 1903 i traspassat el desembre de 1975, ben poques persones recordarien avui qui va ser aquest advocat i home de lletres, represaliat per la dictadura franquista per ser republicà, catalanista i d'esquerres. Tot i haver-se dedicat professionalment a l'administració pública i al dret -primer, com a secretari de l'Ajuntament fins al 1939, en què fou obligat a dimitir, empresonat i perseguit; i posteriorment, com a advocat, una vegada rehabilitat a finals de 1947-, la seva gran passió va ser la literatura. Una vocació que la postguerra no va estroncar, però sí constreñir a unes limitacions poc propícies per a la creació lliure, i a més en català.

«I quan tot -família, feina i carrera teatral- semblava ben encarrilat, va arribar el daltabaix militar i ja mai més res no va tornar a ser el mateix»

Fins a l'esclat de la guerra civil, l'activitat literària del jove Lluís Mas havia estat força intensa. El 1919 es va proclamar vencedor dels Jocs Florals convocats pel Centre de Dependents de Manresa, amb un jurat presidit per Josep Maria Folch i Torres. Però no solament escrivia poesia, sinó lletres de cançons i de sardanes, i sobretot teatre. L'any 1932 va estrenar al teatre Conservatori l'obra lírica, *El pastor del Cadí*, amb música de Felip Vilaró. I quan tot -família, feina i carrera teatral- semblava ben encarrilat, va arribar el daltabaix militar i ja mai més res no va tornar a ser el mateix. Segons Ignasi Mas, fill de Mas Pons, «per al meu pare i molta altra gent de la seva generació, la guerra va significar un trencament. Però malgrat la presó i la repressió, mai no va defallir».

Processat per roig i separatista, no va ser fàcil reiniciar la vida en una ciutat dominada pels acòlits del règim, poblada de delators i de falses amistats, arrasada culturalment i anímicament. Així i tot, Mas Pons no es va donar per vençut i, malgrat la tristesa per haver perdut la guerra, no solament va maldar perquè els fills disposessin d'una bona formació -el Lluís va ser metge, la Teresa mestra i l'Ignasi, advocat-, sinó que a més va reprendre l'escriptura teatral. Els fills el recorden al petit despatx, situat en un extrem del mateix pis de la carretera de Vic on encara viu la Teresa, teclejant a totes hores. Tant podia estar escrivint un text judicial com una obra de teatre. El seu fill Ignasi explica que «com a advocat, ajudava tothom, i com a autor teatral, escrivia de tot». I és ben cert. En el feix de documents que la família va llegar a l'Arxiu Comarcal per a la custòdia i consulta, predominen textos teatrals mecanografiats de tots els gèneres, molts escènica i inèdits: obres líriques, poemes escènics, drames, comèdies de costums, dramàtiques i arrevistades, sainets, astracanades, diàlegs còmics i quadrets dramàtics infantils. Algunes d'aquestes obres van ser estrenades per la Companyia Almendros-Ferrer.

Ignasi i Teresa Mas, fills de Lluís Mas Pons.

Una de les estrenes més sonades va ser la de *L'àvia Anna* al teatre Victòria de Barcelona, el 1947. Dirigida per Pius Daví, l'obra va ser posada en escena per la companyia Vila-Daví, amb l'actriu Maria Vila com a protagonista. El record que en conserven els fills és inesborrable. L'Ignasi recorda com si fos ara el moment d'entrar al teatre, «ple a vessar, amb la presència de molts manresans vinguts amb tren, i tothom aplaudint la mare, perquè el pare, per prudència, no va assistir-hi». La crítica apareguda l'endemà a *El Noticiero Universal* no podia ser més elogiosa. En destacava l'èxit de públic, el talent teatral, la fluïdesa dels diàlegs i el domini de recursos, i li augurava un futur brillant: «Tiene el autor muy buenas condiciones para triunfar en el teatro». La Federación Católica de Padres de Familia, tanmateix, va considerar l'obra de «dudosa moralidad, peligrosa incluso para personas formadas». Més endavant, li van ser estrenades *Retorn a la llar* i la comèdia *Un poca pena*.

Malgrat que el gruix de la seva obra és en català, el 1948 va escriure el sàinet líric, *Torbellinos*, representat al teatre Conservatori, amb música de Damià Rius i d'Ignasi Mas Pons, oncle de l'autor. Sorpren constatar com les diverses crítiques aparegudes al diari *Manresa* sempre van traspuar un ressentiment mal dissimulat envers un autor desafecte al règim. Tot i tenir-ne motius, Ignasi Mas comenta que el seu pare «mai no va ser rancuniós amb ningú, ni tan solament amb les persones que, addictes al franquisme, podien haver-li causat algun mal». Quan Mas Pons va morir, el seu fill Ignasi tenia 40 anys i en feia 15 que vivia a Barcelona, exercint com a advocat: «Fa dos anys que he tornat. Ara per quedar-me aquí. Com el meu pare, sempre he sentit Manresa com la meva ciutat».

Claudi Montaña, la veu d'una generació

Claudi Montañà, «amb el Llorenç, un amic amb qui parlaven de tot», 1975. Foto: Arxiu particular

Nascut en plena postguerra, Claudí Montañà era un nen alegre, fill segon dels forners de la fleca de la plaça Major, a l'inici del carrer de Sobrerroca. Quan tenia dotze anys, el seu germà gran, de disset, va morir de tifus i la mare va caure en una profunda depressió. Quan Anna Comas, parella de Montañà, va conèixer el Claudí a l'institut, «ell ja estava marcat per la mort del germà». Després de començar a estudiar Filosofia, va decantar-se pel cinema, gràcies a Miquel Porter Moix, que havia conegut a través de Cineclub. El geògraf Josep Oliveras, bon amic seu, explica que van incorporar-se plegats a Cineclub i Art-Viu, on «hi havia un grup format per Jaume Serra, Josep Maria Lladó i Josep Arpa, que rodaven pel·lícules en 8 mm, ben interessants i dignes de recuperar». A Cineclub «l'ambient era una mica esmoreït, però l'activitat es mantenia viva i constant gràcies a tres formiguetes (Ribas, Ginestà i Rebolleda) relacionades amb Acció Catòlica i els jesuïtes, tot i que Rebolleda era de l'HOAC».

L'entrada de Montañà a Cineclub va ser determinant en la renovació de l'entitat, «tant pel que fa a obrir la programació a noves pel·lícules com a la inclusió de presentadors més joves -i aquí Oliveras esmenta Lluís Calderer, Lluís Maruny, Josep Junyent, Manel Martínez, Conxa Comas, Ramon Majó, ell mateix- i la participació de crítics i directors de cinema». Al tombant dels anys seixanta i setanta van passar per Cineclub alguns directors del Nou Cinema Català, com Nunes, i també els crítics López Llaví, Romà Gubern, Joan Enric Lahosa i Miquel Porter Moix, «de qui Montañà va esdevenir un col·laborador desinteressat i eficaç». Comas recorda que anaven un mínim de tres vegades al cinema per setmana -al Claudí li interessava la *nouvelle vague* i el nou cinema britànic- i fins va freqüentar uns cursos de cinema organitzats per la sala Aixelà de la Rambla. En la seva devoció pel cinema també va ser decisiva la coneixença, fent el servei militar a Eivissa -«on va entrar en contacte amb el hippisme i tot aquell món», diu Comas-, amb gent del setè art, com Pere Costa. La conseqüència de tot plegat va ser que a partir de 1972 va començar a col·laborar a la revista *Fotogramas*, amb articles sobre cinema i música -sobretot rock. I també amb entrevistes a personalitats de dins i fora del món del cinema: Carlos Saura, Raimon, Mario Vargas Llosa...

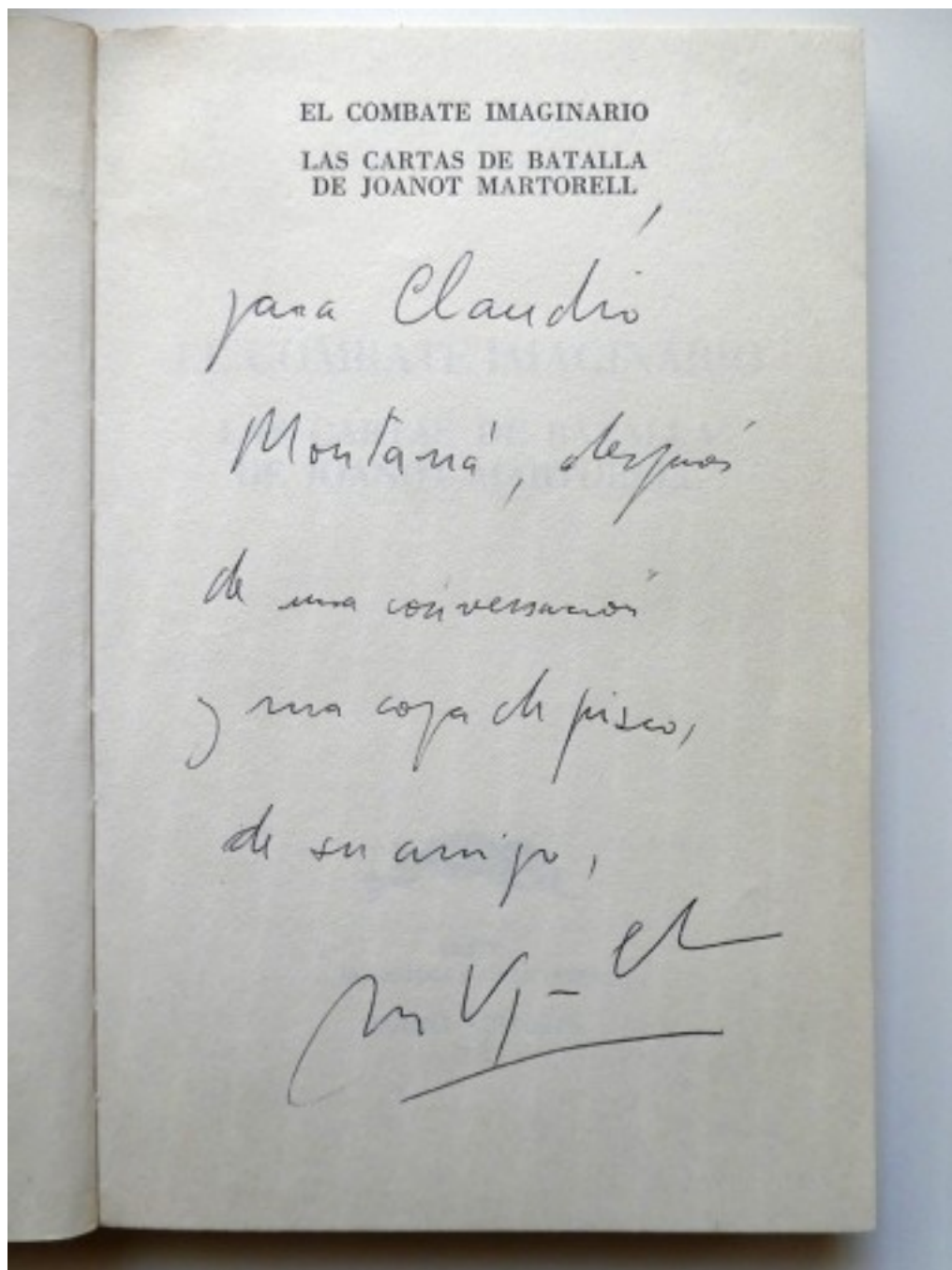

Claudi Montañà i Anna Comas al parc de la Seu, 1964. Foto: Arxiu familiar.

«Montañà publica centenars d'articles en gairebé totes les revistes contraculturals aparegudes a Barcelona»

Prèviament, l'any 1968 havia publicat els seus primers articles de cinema a *Serra d'Or* i a

Presència, i amb Anna Comas havien assistit al festival de teatre d'Avinyó -l'encantava The Living Theatre- i havien viatjat a París, poc després del maig francès, «on encara es respirava l'ambient de revolta en els carrers i les mítiques llibreries», explica Comas, que afegeix: «A part del cinema, al Claudi l'interessava la música, la literatura i sobretot l'esperit de revolta que es vivia arreu». Quant a la música, l'apassionaven John Cole, Pink Floyd i sobretot Bob Dylan, però també li agradaven Sisa, Pau Riba, la Dharma, i entre els clàssics, Mozart, Satie, Vivaldi... En literatura, segons comenta Oliveras, «adorava Kerouac i llegia amb devoció Camus i especialment Sartre, a més d'aquells altres filòsofs aquí tan malvistos com Shopenhauer, Kierkegaard i Heidegger». A través d'un estil directe i unes frases carregades de sentit, punyents i visceral, sovint amarades d'un lirisme tímid i orgullós -«així era ell», matisa Comas-, Montaña publica centenars d'articles en gairebé totes les revistes contraculturals aparegudes a Barcelona durant la llarga agonia del franquisme i l'inici de l'anomenada transició: *Vibraciones*, *Star*, *Ajoblanco*, *El Papus* i *El Viejo Topo*, que coordinava amb Miquel Riera i Josep Sarret.

Dedicatòria de Mario vargas Llosa: «Para Claudio Montaña, después de una conversación y una copa de pisco».

Identificat amb l'ideari anarquista i contracultural, Montaña va formar part d'aquella generació que va viure els darrers anys del franquisme amb la il·lusió d'una ruptura no només política amb la dictadura sinó amb les formes de vida que havia generat, convençut que els temps estaven canviant, com deia Dylan, i que tot estava per fer i tot era possible, per dir-ho amb els versos de Miquel Martí i Pol. Oliveras el recorda com algú que «s'apartava de tots els moviments jeràrquics i disciplinats en què els individus s'havien de supeditar als caps i a la doctrina veritable. Era crític amb moltes coses, però respectuós amb els partits i moviments antifranquistes». Anna Comas en

subratlla «l'activisme vital i idealista, la necessitat de viure la vida i el moment, el fet de posar l'ànima en tot i en tothom, que contrastava amb la seva tendència al pessimisme», a conseqüència del qual un dia de finals d'agost de 1977 va decidir posar fi a la seva vida en una cambra anònima d'hotel. Al cap dels anys, Comas recorda que, per tot comiat, «va deixar sobre el nostre llit el poema de Paul Verlaine sobre el pobre Kaspar Hauser». Aquell que acaba dient: «He nascut molt aviat o molt tard? / Què hi faig jo en aquest món? / Oh, tots vosaltres, la meua pena és fonda. / Implorau pel pobre Kaspar».

[despiece]**Passió, mort i resurrecció**

(fragment d'un article publicat al número 304 de *Presència*, el 8 de maig de 1971)

«Pertot arreu s'aixequen clams darrerament cridant la crisi, la mort indeturable del cinema. Hom parla de la competència de la televisió com si la televisió fes quatre dies que s'hagués inventat. Hom parla dels «video-cassettes», establint una estranya i radical delimitació entre els films produïts pel Cinema (així en majúscula) i els produïts pel sistema «video». Hom parla també de moltes altres coses: els week-end, les platges i les muntanyes nevades, els cotxes, etc. Hi ha entre nosaltres una mena d'esperit, entre apocalíptic i masoquista, que ens fa complaure en la decadència de les velles coses, oblidant que altres de noves les venen a substituir i que el procés de la Història és irreversible. Potser en el fons d'aquest esperit hi trobaríem el terror d'una classe social que intueix l'esfondrament premonitori del seu sistema de valors».[/despiece]

Montserrat Ubach, mitja vida escalant sota terra

Montserrat Ubach, al Forat de l'Or (Montsec). Foto: Jordi Lloret.

No sap d'on li ve el cuquet de l'espeleologia, però recorda que quan de petita sortia a la muntanya amb els pares, ja l'atreïen les coves i els avencs. Essent encara una adolescent, un bon dia, l'any 1961, va veure en una botiga un cartell anunciant un curset d'espeleologia, organitzat pel Centre Excursionista de la Comarca de Bages. Li va faltar temps per demanar als pares d'inscriure-s'hi. L'impartien monitors del Club Esquí Puigmal de Barcelona. Això va ser just després que alguns d'aquests mateixos espeleòlegs descobrissin la cova de las Graderas, a Terol, actualment una de les més visitades de l'Estat. En aquells temps, al CECB hi predominaven l'alpinisme i l'escalada, i pràcticament no es feia espeleologia. Entusiasmada pel curset, que per l'edat havia realitzat en companyia de la mare, «junes vam començar a descobrir i explorar noves cavitats al Berguedà i al Solsonès».

Més endavant va participar en la creació de l'Equip d'Exploracions Subterrànies (EDES) i va continuar resseguint coves subterrànies. Al Solsonès, prop de Coll de Jou, van descobrir i van dedicar un avenc al Centre Excursionista (avenc del Bages). Per Setmana Santa de 1963, en una sortida amb els pares, Montserrat Ubach va descobrir un nou avenc a Canalda (Odèn), enmig d'un espadat. El juny va tornar-hi, acompanyada d'altres espeleòlegs de Barcelona, i van explorar l'avenc fins al fons. Acabaven de signar la partida de naixement de l'avenc Montserrat Ubach. Inquieta i polifacètica, Ubach va cursar la carrera de violí al Conservatori Municipal de Música, va fer de secretària al CECB i va estudiar Psicologia, després de passar per la Facultat de Biologia. A Primatologia va tenir la sort de ser alumna del professor Sabater Pi, «una eminència que parlava des del coneixement real que dona l'experiència, després d'anys d'anades i vingudes de l'Àfrica». Subratlla que «el molestava que només se'l relacionés amb la història del Floquet de Neu, amb la qual ell mateix va ser molt crític». Motivada per l'interès pels primats, l'any 1986 va impulsar la creació de la Fundació Darwin, organització dedicada a la preservació dels primats.

«L'espeleologia m'ha permès viatjar, tant per la superfície de la terra com pel subsol, m'ha proporcionat emocions increïbles i m'ha enfortit com a persona»

Una vegada establerta a Barcelona, el 1967, ingressa al Centre Excursionista de Catalunya, sense perdre mai el contacte amb el CECB: «A Barcelona l'espeleologia era una activitat més habitual, amb una certa tradició i amb més presència femenina». Des d'aleshores, combinarà els viatges naturalistes i la pràctica de l'espeleologia amb el periodisme especialitzat en la natura i el món animal, professió a què accedeix en el moment que es crea el Col·legi de Periodistes i ella pot col·legiar-s'hi després d'una experiència de quinze anys com a col·laboradora del diari *Manresa* i el *Diari de Barcelona*. Per a ella, l'espeleologia ha significat bàsicament una vocació: «M'ha permès viatjar, tant per la superfície de la terra com pel subsol, m'ha proporcionat emocions increïbles i m'ha enfortit com a persona». Es tracta d'una activitat que, segons Ubach, «té una part d'esport i una part científica, que intentem potenciar des de l'Institut Català d'Espeleologia i Ciències del Karst», presidit per la mateixa Montserrat Ubach, amb el geòleg i col·laborador d'**El Pou de la gallina** Josep M. Mata, com a director científic.

Avui dia, encara en plena activitat, viatja sovint al Solsonès i cada vegada que passa per Manresa recorda que aquí és on va començar tot. Hi té records i hi manté amistats. I es mostra reconeguda per la Medalla al Mèrit Esportiu de la ciutat, atorgada per l'Ajuntament de Manresa l'any 1967.

[despiece]**L'avenc Montserrat Ubach**

Descobert l'any 1963 per l'espeleòloga manresana, durant 15 anys va ser considerat l'avenc més fondo de Catalunya (202 m) i durant 20 anys el més profund del món en roca conglomerada. Situat a l'encavalcament basal dels Pirineus, a Canalda (Solsonès), conté una gran quantitat de perles de caverna (anomenades pisòlits), una de les quals és la segona més grossa d'Europa. Recentment ha estat declarat Espai d'Interès Geològic per la seva importància geològica, patrimonial i històrica. Així mateix, l'aparició d'una nova espècie de coleòpter cavernícola, descoberta per Josep Subils i descrita pel doctor Francesc Español, director del Museu de Zoologia de Barcelona, ha estat batejada amb el nom de *geotrecchus ubachi*. [despiece]

Toni Ferrer, un camí en solitari

Autoretrat de Toni Ferrer.

No era fàcil mantenir-hi l'amistat, però es feia estimar. En això, i en el fet que va ser un dibuixant i un

pintor fora de sèrie, coincideixen els amics pintors Ignasi Corrons, Eduard de Pobes i Jaume Fornells. Justament aquest desembre, Fornells, que és també promotor artístic i conserva una quantitat considerable de dibuixos i esborranys de Ferrer, havia previst inaugurar una exposició d'obra seva, al seu estudi del carrer Guimerà, amb una quarantena de peces a l'oli aportades per particulars.

De jovenet Ferrer havia treballat un temps a Catalana Occident, però el món de les assegurances no feia per ell. El seu món era la creació artística, per a la qual estava especialment dotat. Autodidacte, va començar freqüentant tallers d'amics pintors, com el d'Ignasi Corrons, amb qui compartien el gust per l'hiperrealisme màgic. Amb els anys, també compartirà estudi amb De Pobes, el qual, encara adolescent, va quedar captivat per la seva manera de dibuixar i pintar. Excel·lia sobretot en el retrat i la figura humana, que reproduïa amb la rara habilitat de qui sap fer visible allò que no es veu. D'aquí que Fornells parli d'hiperrealisme amb ànima. Una ànima que també es trobava en la mirada i el pinzell de pintor, ja que, en opinió de Corrons, «expressava tots els seus neguits en la pintura i el dibuix». Per a Corrons, Ferrer «va experimentar tots els tòpics de l'artista: estimar no estimar, la bona vida la mala vida... D'aquí la desesperació i la il·lusió, plasmats en la seva obra. Les llums i les ombres de la vida. Les grandeses i les misèries».

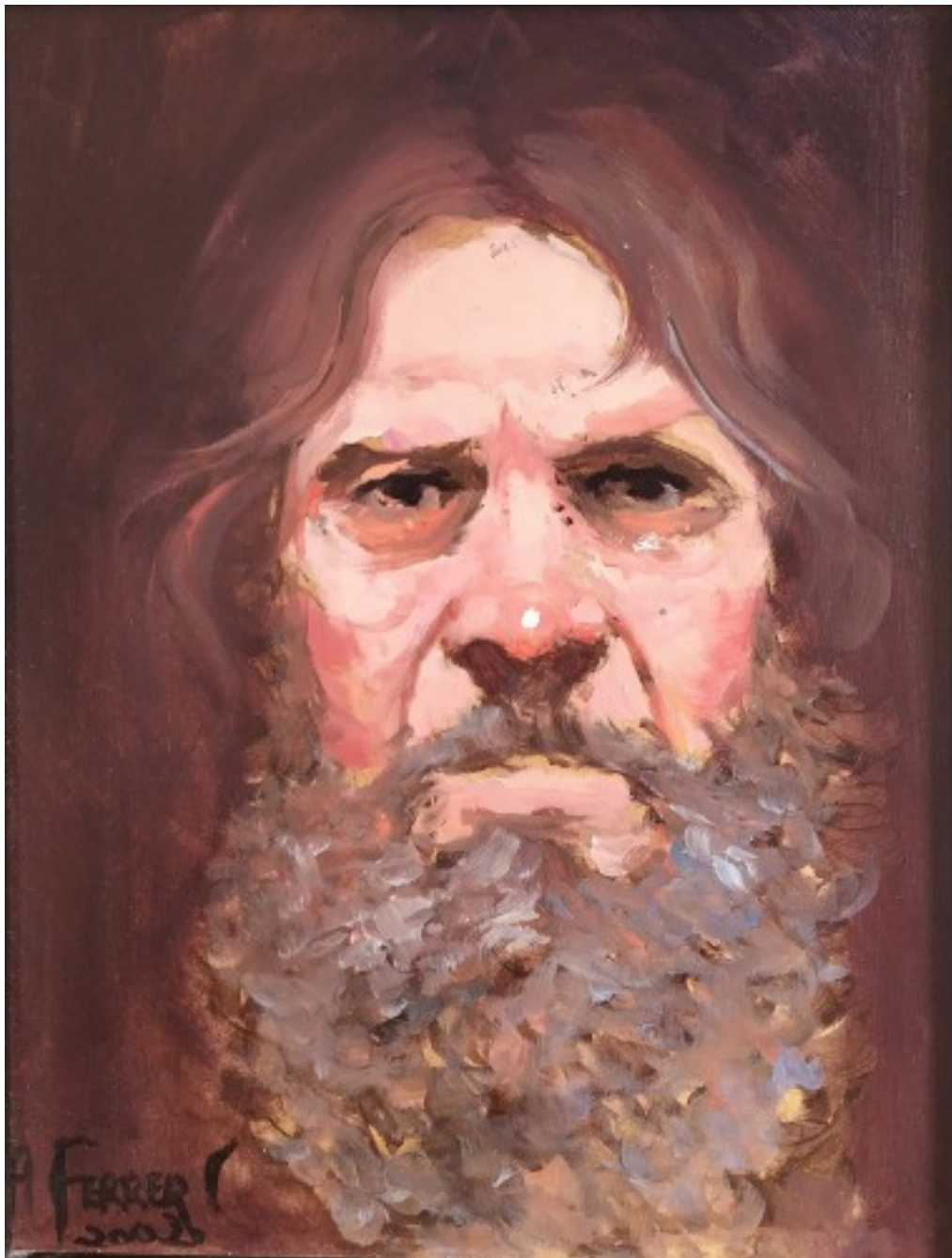
Jaume Fornells mostrant una pintura de Toni Ferrer.

«Se sentia una estrella de rock de la plàstica. Vivia emmirallat en la imatge d'una bohèmia rockera»

Durant els anys vuitanta i noranta va presentar nombroses exposicions individuals: a Manresa, Barcelona, Madrid i també Mallorca, on va viure una llarga temporada, l'any 1992, pintant infatigablement en exclusiva per un marxant d'art. En tornar-ne, comentava als seus amics que havia patit un segrest. «És probable que dient això», segons De Pobes, "fes referència en aquest galerista que va explotar-lo fins al moll de l'os". També va participar en algunes exposicions col·lectives a les galeries Chelsea i El Revés, de Manresa.

De Pobes remarca que Ferrer sempre va viure al seu aire, al marge dels cenacles artístics, de fires i de concursos: «Se sentia una estrella de rock de la plàstica. Vivía emmirallat en la imatge d'una bohèmia rockera». I com a tal, admirava Alice Cooper i Pink Floyd, recorria als euforitzants com a estímul creatiu i vivia o malvivía de l'art amb absoluta llibertat, fet que va convertir-lo en una personalitat única en el panorama pictòric del moment. La pintora Montserrat Gudiol així va remarcar-ho en l'escrit de presentació de l'exposició de Ferrer a la Sala de la Plana, el 1994: «Fa el seu camí en solitari, al marge de l'excés de soroll de les modes artístiques del moment».

És unànime l'opinió que es tracta d'un dels dibuixants i pintors més extraordinaris i desconeguts del nostre país. Mentre va viure -malauradament va morir prematurament el 2009, amb 51 anys-, tal vegada se'l tenia més present pel seu aspecte estrafolari i el tarannà excèntric que per l'enorme qualitat de la seva obra. Per a De Pobes, els seus millors quadres daten de finals dels vuitanta i principis dels noranta, i en destaca, pel seu gust, el titulat *L'angoixa*. Posteriorment, tant la salut com la capacitat creativa es van ressentir de la vida bohèmia, si bé mai no va deixar de pintar. Treballador i constant, Ferrer és autor d'una obra prolífica i molt escampada. Venia a particulars, feia quadres per encàrrec, deixava obres en galeries d'art i, quan escassejaven els diners, «pagava en espècies», explica De Pobes.

Retrat, 2000. Foto: Col·lecció Jaume Fornells.

Qui sempre va ser amic de Ferrer i referent seu, el pintor Ignasi Corrons, confessa que «a més de compartir amistat, compartíem la manera de ser i la manera de concebre l'art com a expressió de l'artista». I afegeix: «El trobo molt a faltar». Just al moment de morir, Ferrer preparava una exposició per a Nova York, on viu la seva filla. Més de deu anys després, ben aviat veurem reunida una mostra de la seva extensa obra, i aleshores serà el moment de treure'ns el barret davant el geni.

[despiece]Ignasi Corrons n'ha escrit això, en el programa de mà de l'exposició *Ferrer, un pintor amb ànima* (pendent d'inaugurar):

«És en el silenci on rau la veritat de les coses. Els misteris passen, passatgers, per laberints inquietants: angoixes inaudites de somnis profunds. Amb els teus quadres has escrit un verb sense nom, com un nen acarolat pel temps. Més enllà de l'horitzó, amb un cel net, un ocell dibuixa un vol».[/despiece]

Francesc Garcia, crònica d'un artista efímer

Joan Serena Clavell (Francesc Garcia), amb Montserrat Vendrell i Lluís Racionero, 1980. Foto: Arxiu particular d'Isidre Trullàs.

El viatger i fotògraf Isidre Trullàs ho recorda com si fos ara: «Era l'any 1978. Ens vam conèixer al tren, baixant a Barcelona. Jo anava a la Festa del Treball i ell, a la inauguració d'una exposició de pintura. Jo feia de fuster i el Francesc treballava al Banc Mercantil, i dibuixava. Ell tenia 18 anys i jo, 27». A Manresa, potser alguns el recordaran com a Francesc Garcia Casals, que era el seu nom, de pare malagueny i mare berguedana, i altres pel sobrenom de Joan Serena Clavell, amb el qual signava els dibuixos. Trullàs n'aclareix l'origen: «Joan i Clavell, pel seu avi matern, i Serena, per un amor fracassat, idealitzat».

Admirador de Salvador Dalí i Montserrat Gudiol, amb dinou anys va presentar la seva primera exposició individual a Manresa. Sentia predilecció per les formes i els volums dels cossos nus i estilitzats, representats sovint sense rostre i amb tendència a l'androgenisme. L'any 1980, just abans de deixar la feina al banc per traslladar-se a Barcelona i provar de viure de l'art, va participar en una exposició col·lectiva itinerant, juntament amb altres dibuixants i pintors locals (Francesc Alquézar, Joaquim Falcó, Carles Perramon, Montserrat Vendrell, etc.).

Durant els dos primers anys d'estada a la capital, desenvolupa una gran activitat artística. Entre altres llocs, exposa al Palau Meca, a la Fontana d'Or de Girona, al Centre Cultural de Terrassa i al teatre Romea, on presenta una sèrie de vuit il·lustracions inspirada en l'obra *Primera història d'Ester*, de Salvador Espriu, i en els assaigs del Teatre Lliure, amb Lluís Pascual com a director i

l'escenògraf Fabià Puigserver, «amb el qual el Francesc havia col·laborat en més d'una ocasió», remarca Trullàs. També col·labora en diaris i revistes: *Faig*, *Regió7*, *El Viejo Topo*, *La Vanguardia*, *El Correo Catalán*, *Jano...*, il·lustra la traducció de *El romanç Tristany i Isolda*, editat per Quaderns Crema, i obté el premi de dibuix Inglada-Guillot (Barcelona, 1980).

Si bé allò que l'apassiona més és el dibuix, la relació amb Isidre Trullàs, amb centenars de fotografies al calaix dels seus innombrables viatges, fa que reorienti l'activitat en l'impuls i difusió d'exposicions fotogràfiques. Així, l'any 1982 Trullàs i Serena -esdevinguts més endavant Serena/Trullàs Associats- participen al Club de Vanguardia dins la Primavera fotogràfica de Barcelona 1982, amb l'exposició *32 instants de vida*, a partir de fotografies de l'Orient Llunyà.

Isidre Trullàs amb un dibuix de Serena Clavell.

Aquesta va ser la primera d'un seguit de deu exposicions, realitzades amb material fotogràfic ja existent o bé incorporat a partir de noves expedicions per diferents països d'Àfrica i Àsia, ara efectuades conjuntament. Trullàs explica que alguns d'aquests viatges, tot i viatjar d'una manera absolutament austera, no haurien estat possibles sense el suport econòmic de les oficines de turisme d'aquests països, per als quals cada exposició significava un reclam promocional. Tanmateix, la intencionalitat dels autors no era altra que posar en relleu la ubiqüitat de la bellesa humana i natural, en el marc d'altres cultures i creences. I en els escrits que acompanyen les exposicions, Garcia i Trullàs no s'estan de denunciar «el crim de la indigència humana» i el patiment ocasionat per «les conseqüències d'una llarga i perdurable colonització». També critiquen «la detestable transformació d'una cultura viva en espectacle de cap de setmana» i alerten sobre l'extinció de determinades formes de vida lligades estretament a la terra, pensament que il·lustren amb un vell refrany africà: «Vell que es mor, biblioteca que es crema».

Al marge d'aquestes exposicions, l'any 1985 Serena/Trullàs Associats va produir *Mort i romanticisme/Gustavo Adolfo Bécquer*, una mostra d'art funerari, amb fotografies d'escultures dels cementiris de Sevilla, Barcelona, Arenys de Mar, Sitges... També l'any 1987 van presentar l'exposició *Un viatge pels viatges de Pasolini* i el 1989, *Carnaval a Venècia*, el darrer treball realitzat conjuntament abans del trencament sentimental i professional entre Garcia i Trullàs.

«Sense el Francesc, probablement jo no hauria exposat mai. El meu interès no estava en la fotografia, sinó en la mirada, la vivència»

Al cap dels anys, Trullàs reconeix que «sense el Francesc, probablement jo no hauria exposat mai. El meu interès no estava en la fotografia, sinó en la mirada, la vivència. Allò que m'interessava era conèixer de primera mà altres països i cultures. Si feia fotos, era només per mirar de captar aquells instants de vida». Explica que van ser uns anys molt intensos, tant en el pla personal com de mobilitat, «perquè les exposicions eren itinerants i sovint voltaven per tot Espanya». Per la seva banda, Garcia era qui, a plena dedicació, les dissenyava i impulsava. D'alguna manera, segons Trullàs, «aquest volum creixent de feina va contribuir a precipitar el final de la nostra relació professional i personal». Mentre Garcia vivia plenament absorbit pels compromisos laborals, Trullàs continuava vivint i treballant a Manresa: «Ell volia que deixés la feina de fuster i que m'instal·lés a Barcelona, però jo no ho veia clar, sobretot pensant en com podien anar les coses en el futur. En aquells anys, ell vivia en un núvol».

Serena Clavell i Isidre Trullàs, a Ladack (Índia, 1983). Foto: Arxiu particular.

Les exposicions rutllaven, freqüentava el Llantiol, la gent del Lliure, de la Cúpula Venus. «A través d'ell vaig conèixer Lluís Racionero, que sempre em va semblar un plagiador i un aprofitat; la Lucía Bosé, Dalí... Fos pel que fos, vam anar-nos distanciant, i amb el distanciament la relació

es va anar refredant», explica. Dos anys després d'haver-se desvinculat, Garcia va infectar-se del VIH, i va ser ingressat a l'hospital d'Igualada, on va passar els darrers mesos de vida. Trullàs va visitar-lo en diverses ocasions i va ser aleshores quan van dir-se l'adeu definitiu: «Va ser un adeu sense paraules. Jo el vaig besar i ell em va mirar. S'estava morint». Era l'abril de 1993 i Francesc Garcia, àlies Joan Serena Clavell, només tenia 33 anys.

Posteriorment a la seva mort, Isidre Trullàs va presentar encara tres darreres exposicions: *Europa, la màgia dels Déus*, *Les ciutats perdudes* i *Buda, llum d'Orient*. D'aleshores ençà, Trullàs va deixar de viatjar i de fer noves fotografies: «L'any 2013 vaig voler fer un darrer viatge a l'Índia, on havíem estat amb el Francesc en dues ocasions. Concretament a Pushkar, amb la il·lusió de reviure un moment de màxima felicitat: pel lloc i el company, meravellosos tots dos. Però el mercat de Pushkar ja no era el mateix -s'havia turisticat molt-, ni tampoc jo no era el mateix, sense la companyia de la persona que hauré estimat més mentre visqui». I conclou: «Mai no pots tornar a llocs mitificats».

Toni Pascual, un escriptor a l'ombra

Toni Pascual, des d'Hamburg, on viu i treballa des de fa 20 anys. Foto: Arxiu particular.

«Tinc una veritable fòbia a aparèixer en públic, a revelar detalls de la meua vida personal, i més avui dia, en què tot el que dius o fas deixa una petja digital inesborrable», confessa l'artesenc Toni Pascual des d'Alemanya, on viu des de fa vint anys, dedicat a l'ensenyament i l'escriptura. Qui més qui menys recordarà aquell noi que, amb escassament disset anys, va irrompre en la literatura catalana per la porta gran, en proclamar-se guanyador de la vint-i-tresena edició del Premi Sant Jordi de Novel·la, amb *Christian*, la crònica d'una rebel·lió que, «essent individual, acaba frustrada», en paraules del mateix autor. Un any abans, Pascual ja havia guanyat el premi de poesia Martí Dot, i el mateix any del Premi Sant Jordi va obtenir el premi Novells de Poesia i

va quedar finalista del premi de poesia Recull de Blanes. Posteriorment va publicar a *Regió7*, *Les Vespres Sicilianes*, relat amb què va resultar guanyador en la primera convocatòria del Premi Juvenil Lacetània de Narració. Essent estudiant de filologia anglogermànica, va publicar la novel·la *La febre* (1985), a Edicions 62, i va emprendre la traducció d'obres d'E.M. Forster, Isak Dinesen, Peter Ackroyd i Sybille Bedford. Després de passar quatre anys a Londres, ensenyant llengües, l'any 2000 va traslladar-se a Hamburg, on viu i treballa en un institut com a professor d'anglès i castellà. L'any 2006 va doctorar-se amb una tesi sobre la novel·la *La vida i les opinions de Tristram Shandy*, de Laurence Sterne.

Però Pascual prefereix que no parlem d'ell: «En part és perquè no trobo adequat parlar de mi quan a penes he publicat». Tanmateix, darrere aquest llarg silenci editorial, Pascual no ha deixat d'escriure mai. Entre un munt de textos inèdits, hi ha el recull de contes *Les portes del cel i altres contes*. Una llarga treva editorial que es va interrompre el juny de 2019, amb la publicació del conte *Currywurts a l'A16*, a la Biblioteca del Núvol. En aquesta coneguda revista digital, Pascual hi col·labora regularment amb articles de tema cultural. «Em sorprèn que encara algú es recordi de mi», deia Toni Pascual, responent a un qüestionari per al reportatge *Escriptors en excedència*, publicat a **El Pou de la gallina** el maig de 2004. Setze anys després, Pascual ha accedit a escriure per als lectors de la revista, «que segueixo en la distància», aquesta faula política que bé podríem relacionar amb la recent moció de censura presentada al Parlament de l'Estat, impulsada pels que, en comptes de fer història, pretenen repetir-la.

[despiece]**Revolta al Serengeti**

Tot estava embullat, al parc del Serengeti. Hi havia una cuca que emmetzinava l'aigua dels rius i els llacs i causava als animals una intensa diarrea. Els hipopòtams, bonhomiosos i dotats d'una saviesa ancestral, manegaven els afers col·lectius del parc, però eren maldestres i no se'n sortien, d'aquell problema de les cuques de l'aigua. Les hienes, aliades naturals dels xacals i les guineus orelludes, veieren l'oportunitat d'arrabassar el poder als hipopòtams, tot posant-los en evidència al consell dels animals, que sempre es feia amb lluna plena. Les hienes enyoraven el temps dels guepards, que s'havien revoltat i maltractaven, despietats, els animals que no eren del seu parer, com ara les zebres, les gaseles i els babuïns. Un dels guepards s'havia imposat als seus competidors, desapareguts arran d'accidents ben oportuns, i es feia dir Guepardíssim. Sota les seves ordres tiraven els animals més indòcils als cocodrils, que altrament no haurien tastat mai la deliciosa carn de gasela. El Guepardíssim també castigava els qui no adoraven el déu del Kilimanjaro, que s'albirava a la llunyania, vers el llevant, i que arran del canvi climàtic havia perdut la neu perpètua, i amb ella tota la seva gràcia. I ara la hiena principal, nostàlgica d'aquest ordre de coses, feu un discurs aferissant contra la incompetència dels feixucs hipopòtams. Ningú no li'n feu cas, com era d'esperar, però ai las, de sobte els xacals i les guineus orelludes, inexplicablement, la difamaren i la feren quedar malament davant tots els animals, que giraren cua i se'n anaren a joc. Els hipopòtams ho celebraren amb una bona capbussada al llac Victòria. La hiena principal, alacaiguda, marxà a un racó perdut de la sabana. És estrany el poder, és ben fotut, és una murga, es digué tota arraulida al seu cau, i esclafí una rialla que no ho era.

Toni Pascual

[/despiece]